

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ 2014-ЙИЛ 14-МАЙДАГИ
ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ТЎҒРИСИДАГИ
ҚОНУНИНИНГ АҲАМИЯТИ**

Баҳромжон Бахтиёрович Турғунбаев

Ўзбекистон Республикаси,

ИИБ Малака ошириш институти ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақола ички ишлар вазирлигининг буйруқлари қабул қилинишига ҳамда ички ишлар органлари ходимларининг ушбу йўналишга доир вазифалари доираси кенгайишига асос бўлиб хизмат қилдишдан иборатдир.

Калит сўзлар: ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини, вояга етмаганлар, ҳуқуқбузарликдан жабрланувчи, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахс, ижтимоий реабилитация.

Аннотация: Данная статья служит основой для принятия приказов МВД и расширения круга обязанностей сотрудников органов внутренних дел в этом направлении.

Ключевые слова: профилактика преступности, несовершеннолетние, потерпевшие от преступлений, профилактика преступности, лицо, склонное к преступности, социальная реабилитация.

Abstract: This article is intended to serve as a basis for the adoption of orders of the Ministry of Internal Affairs and the expansion of the scope of responsibilities of internal affairs officers in this area.

Keywords: prevention of crimes, minors, victim of crime, prevention of crimes, a person prone to committing crimes, social rehabilitation.

Ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини амалга ошириш ва жиноятчиликка қарши кураш эса бугунги куннинг долзарб вазифаларидан биридир. Жамият ҳар доим ривожланишда бўлганидек, ҳуқуқбузарлик ҳам ривожланиб, мураккаблашиб ва такомиллашиб боради. Шунинг учун ҳам бугунги кунда содир этилаётган ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини амалга ошириш ва жиноятларни очиш борасида хизмат олиб бораётган ички ишлар органлари қолаверса барча ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг фаолиятини такомиллаштириш давр талабидир.

Шуни алоҳида такидлаш керакки, ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини амалга ошириш, ҳуқуқбузарликлар содир этган шахсларни жазолашдан афзалдир, яъни ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши натижасида фуқаролар, давлат ва жамият ҳам иқтисодий, ҳам маънавий зарар кўради. Ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини амалга оширишда профилактика инспекторларининг фаолияти муҳим аҳамият касб этади.

Ички ишлар органлари профилактика хизмати тизимида амалга оширилган ислохотлар ҳуқуқбузарликлар профилактикасини самарали ташкил этишда кенг имкониятлар яратиб берди.

Ислохотлар жараёнида босқичма-босқич профилактика хизматлари

фаолиятининг моддий-техник таъминоти яхшиланди, ушбу соҳага кадрларни тайёрлаш ва етказиб бериш сифати оширилди, профилактика хизмати ходимларининг ижтимоий-ҳуқуқий ҳимояси кучайтирилди ва натижада ҳуқуқбузарликлар ва жиноятларнинг олдини олишда кўзга кўринарли натижаларга эришилди.

Ислоҳотларнинг узвий давоми сифатида Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонунининг қабул қилиниши ушбу соҳа фаолиятини янада босқичга кўтарди.

Мазкур қонуннинг қабул қилиниши ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда ички ишлар органлари билан бир қаторда бошқа давлат органлари ва муассасаларининг ҳам аниқ вазифалари, ваколатлари ва мажбуриятларини белгилаб берди.

Натижада ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш соҳалар бўйича тақсимланди. Бу ўз навбатида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини тўғри ва самарали ташкил этилиши ва амалга оширилиши имкониятини ошириш билан бир қаторда энг самарали усул ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи орган ва муассасаларнинг ҳамкорлигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Ички ишлар органлари профилактика хизматлари тизимида амалга оширилган ислоҳотларни амалга ошириш учун қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ҳар бири ўзига хос аҳамиятга эга, лекин Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги қонун алоҳида аҳамиятга эгадир.

Шу кунгача қабул қилинган қонун ва қонун ости ҳужжатлари ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг алоҳида соҳаларини белгилаб берган.

Ўзбекистон Республикасининг «Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида»ги қонуни вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси, ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволда бўлган вояга етмаган, ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволда бўлган оила, назоратсиз, яқка тартибдаги профилактика иши, қаровсиз, ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларнинг тушунчаларига таъриф бериб, ушбу соҳадаги ҳуқуқбузарликларни олдини олиш йўналишларини белгилаб берди. Масалан, қонуннинг 10-моддасида ички ишлар органлари вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини ўз ваколатлари доирасида амалга оширишлари, ички ишлар органларининг вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини амалга оширувчи махсус бўлинмалари вояга етмаганлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси бўлинмаларидан ҳамда вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш марказларидан иборат эканлиги белгилаб берилган.

Ўзбекистон Республикасининг «Алкоголь ва тамаки маҳсулотларининг тарқатилиши ҳамда истеъмол қилинишини чеклаш тўғрисида»ги Қонун асосан алкоголь ва тамаки маҳсулотларининг тарқатилиши ҳамда истеъмол қилинишини чеклаш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат. Ушбу Қонун фуқароларнинг соғлиғини, аввало, йигирма ёшга тўлмаган

шахсларнинг соғлиғини алкоголь ва тамаки маҳсулотларини истеъмол қилишнинг зарарли таъсиридан, шу билан боғлиқ ижтимоий ва бошқа салбий оқибатлардан ҳимоя қилишга, шунингдек жамиятда соғлом турмуш тарзини шакллантириш ҳамда қарор топтиришнинг ташкилий ва ҳуқуқий шарт-шароитларини яратишга қаратилгандир.

Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонунининг қабул қилиниши ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги муносабатларни комплекс тартибга солгани билан бир қаторда бу борадаги ислохотларнинг янги босқичини бошлаб берди.

Қонун 7 та боб, 51 та моддадан иборат бўлиб, унда умумий қоидалар, ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг асосий вазифалари, асосий принциплари, турлари, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда муассасалар, уларнинг ваколатлари, яқуний қоидалар белгилаб берилган.

Мазкур қонуннинг қабул қилинишининг бир қанча омиллари бўлиб улар қуйидагилардан иборат:

- ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти қонун билан тартибга солинмаганлиги;

- ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг аниқ субъектлари ва уларнинг ваколатларининг белгиланмаганлиги;

- ҳуқуқбузарликлар профилактикасида иштироок этувчи орган ва муассасаларнинг ваколатлари белгиланмаганлиги;

- ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг турлари ва чора-тадбирларини турлича таърифланганлиги;

- ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи орган ва муассасаларнинг ҳамкорлигини мустахкам механизмнинг яратилмаганлиги ва уларнинг фаолиятини мувофиқлаштирувчи тузилманинг мавжуд эмаслиги ҳамда назоратининг йўқлиги;

- ҳуқуқбузарликлар профилактика бўйича ҳисоботлар умумлаштирилмаслиги ва таҳлил этилмаслиги ва бошқалар.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги қонуннинг ҳуқуқбузарлик ва жиноятларнинг олдини олиш, уларнинг сабаб ва шароитларини аниқлаш ҳамда ўз вақтида бартараф этиш, ушбу соҳадаги ишларни тўғри ташкил этиш ва мувофиқлаштиришда қуйидаги аҳамиятга эга бўлди:

- ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятининг қонун асосида ташкил этилишига олиб келганлиги ва қонуний асосларга эга бўлганлиги;

- ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи орган ва муассасалар ҳамда уларнинг ваколатларининг аниқ белгилаб берилганлиги;

- ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг турлари ва уларнинг чора-тадбирлари ҳамда амалга ошириш тартиблари белгилаб берилганлиги;

- ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи орган ва муассасаларнинг ҳамкорлигини механизми яратиланлиги ва уларнинг фаолиятини назорат қилувчи тузилма, яъни ҳуқуқбузарликлар профилактикаси самарадорлигини ошириш ва

ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи органлар ҳамда муассасаларнинг ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш мақсадида прокуратура органлари ҳузурида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича мувофиқлаштирувчи кенгашлар тузилиши тартибга солинганлиги;

- ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи органлар ҳамда муассасаларнинг алоҳида соҳалар бўйича ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг натижалари юзасидан таҳлилий ишларни ташкил этиш ва амалга ошириш йўлга қўйилганлиги ва бошқалар.

Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майда “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуни 7 та боб, 51 та моддадан иборат.

1-боби умумий қоидалар бўлиб, ушбу бобнинг 1-моддаси қонуннинг мақсади, 2-моддаси ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги қонун ҳужжатлари, 3-моддаси асосий тушунчалар, 4-моддаси ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг асосий вазифалари, 5-моддаси ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг асосий принциплари, 6-моддаси ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг турлари кўрсатиб ўтилган. Қонуннинг 3-моддасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасига оид қуйидаги тушунчалар кўрсатиб ўтилган, жумладан;

ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш – ҳуқуқбузарликдан жабрланганга, ғайриижтимоий хулқ-атворли, ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган, ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларга ҳуқуқий, ижтимоий, психологик, тиббий, педагогик ва бошқа турдаги ёрдам кўрсатишга, шунингдек уларга жамиятда қабул қилинган хулқ-атвор нормалари ва қоидаларини сингдиришга қаратилган чора-тадбирлар мажмуи;

ғайриижтимоий хулқ-атвор – шахснинг жамиятда қабул қилинган хулқ-атвор нормалари ва қоидаларини бузувчи турмуш тарзи, ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги;

ҳуқуқбузарлик – содир этилганлиги учун маъмурий ёки жиноий жавобгарлик назарда тутилган айбли, ғайриҳуқуқий қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик);

ҳуқуқбузарликдан жабрланувчи – жисмоний, маънавий ёки мулкий зарар етказилганлиги оқибатида ҳуқуқбузарликдан жабрланган шахс;

ҳуқуқбузарликлар профилактикаси – ҳуқуқ-тартиботни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек уларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактикасининг ҳуқуқий, ижтимоий, ташкилий ва бошқа чора-тадбирлари тизими;

ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахс – ўзининг ғайриижтимоий хулқ-атвори хавфлилиги туфайли ҳуқуқбузарлик содир этиш эҳтимоли ҳолатида бўлган жисмоний шахс.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

шахснинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя

қилинишини таъминлаш;

жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш, қонунийликни мустаҳкамлаш;

ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, ўрганиш, бартараф этиш чора-тадбирларини кўриш;

ҳуқуқбузарликдан жабрланувчиларни, ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил бўлган, ҳуқуқбузарлик содир этган, шу жумладан, илгари судланган ва озодликдан маҳрум этиш жойларидан озод қилинган шахсларни ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш;

жисмоний шахсларнинг ҳуқуқбузарликдан жабрланувчига айланиши хавфини камайтириш;

ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда муассасалар фаолиятининг ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш ва уларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг асосий принциплари қуйидагилардан иборат:

қонунийлик;

инсонпарварлик;

тизимлилик;

ишонтириш усулининг устуворлиги;

таъсир кўрсатиш чора-тадбирларини фарқлаш ва яқка тартибдаги ёндашиш.

Қонуннинг 2-бобида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда муассасалар, уларнинг ваколатлари берилган.

ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда муассасаларни икки гуруҳга бўламиз:

Биринчи гуруҳга: ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширирувчи органлар.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи органлар ва муассасалар тизимига қуйидагилар киради:

❖ Ички ишлар органлари;

❖ Прокуратура органлари;

❖ Давлат хавфсизлик хизмати органлари;

❖ Президент давлат хавфсизлик хизмати

❖ Миллий гвардия

❖ Адлия органлари;

❖ Давлат божхона хизмати органлари;

❖ Давлат солиқ хизмати органлари;

❖ Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш органлари;

❖ Таълимни давлат томонидан бошқариш органлари ва таълим муассасалари;

❖ Давлат соғлиқни сақлаш тизимини бошқариш органлари ва соғлиқни сақлаш муассасалари;

❖ Ўзбекистон Республикаси Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш

давлат кўмитаси органлари.

Қонунда ушбу органлар ва муассасаларнинг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари алоҳида моддаларда аниқ белгилаб берилди.

Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари қуйидагилардан иборат.

Ички ишлар органлари:

ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир давлат дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этади;

ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир дастурларни ишлаб чиқади, тасдиқлайди ва амалга оширади;

мамлакатдаги, айрим минтақалардаги, туманлар ва шаҳарлардаги криминоген вазиятни ўрганади, мавжуд кучлар ва воситалардан ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳамда уларни бартараф этишда фойдаланилиши самарадорлиги таҳлилини амалга оширади;

ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширади, шу жумладан ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлайди, бартараф этади;

ҳуқуқбузарликларнинг, уларни содир этган шахслар ва ҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларнинг ҳисобини юритади, мазкур маълумотларнинг таҳлилини амалга оширади;

ушбу Қонуннинг 35-моддасида назарда тутилган шахсларни профилактик ҳисобга олишни амалга оширади;

фаолияти тақиқланган ташкилотларга ва диний-экстремистик йўналишдаги гуруҳларга алоқадор бўлган шахсларни аниқлайди, уларга нисбатан чоратадбирлар кўради;

паспорт-виза режимига, фуқаролар ва юридик шахслар томонидан ўқотар қуролни сақлаш қоидалари ҳамда тартибига риоя қилиниши устидан назоратни таъминлайди;

жиноятларни фош этишда ва терговга, судга келишдан бўйин товлаётган шахслар ҳамда бедарак йўқолган фуқаролар кидирувида иштирок этади;

ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш чоратадбирларини кўради;

ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи бошқа органлар ҳамда муассасалар билан ўзаро ҳамкорлик қилади.

Ички ишлар органлари қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

Шунингдек қонунда:

Прокуратура органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари

Давлат хавфсизлик хизмати органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари

Ўзбекистон Республикаси Президенти давлат хавфсизлик хизмати органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари

Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари

Адлия органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари

Давлат божхона хизмати органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари

Давлат солиқ хизмати органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари

Меҳнат органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари

Таълимни давлат томонидан бошқариш органларининг ва таълим муассасаларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари

Давлат соғлиқни сақлаш тизимини бошқариш органлари ва соғлиқни сақлаш муассасаларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари

Ўзбекистон Республикаси Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари ҳам тўлиқ кўрсатиб ўтилган.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳуқуқбузарликлар профилактикасида иштирок этувчилар.

Қонуннинг 7-8 моддаларида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари аниқ белгилаб берилган бўлиб, ушбу субъектларни назорат қилувчи ҳамда ҳуқуқбузарликлар профилактикасида иштирок этувчи орган ва муассасалар тизимига киритишимиз мумкин.

21-моддада фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат ноижорат ташкилотлари ва фуқароларнинг ҳуқуқбузарликлар профилактикасидаги иштироки ҳам белгилаб берилган.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, профилактик фаолият билан шуғулланадиган ички ишлар органлари ходимларининг асосий вазифаси жамоат тартибини сақлаш, жиноят содир этилиши сабаблари ва шарт-шароитларини аниқлаш ва ўз ҳудудида уларни бартараф этиш ҳисобланади. Профилактика инспекторлари ҳар бир фуқаронинг ҳуқуқларини ҳимоя қилади, ташкилот, корхоналарни ноқонуний ҳаракатлардан сақлайди, унинг барча хатти-ҳаракатлари қонун доирасида амалга оширилади.

Шунинг учун ҳам ҳуқуқбузарликлар ва жиноятлар профилактикасини тўғри ташкил этиш ҳамда унга йўл қўймаслик борасида профилактик ишларни ташкил этишда қуйидаги босқичлар орқали зарур тадбирлар амалга оширилади: ҳуқуқбузарликларни келтириб чиқарувчи сабаб ва омилларини таҳлил қилиш; профилактик тадбирларни ташкил этиш ва амалга оширишни режалаштириш; профилактик фаолият олиб боришда иштирок этувчи шахсларнинг ишларини мувофиқлаштириш; режалаштирилган, мақсад қилиб қўйилган вазифаларни амалга ошириш ва олинган натижаларни психологик таҳлил қилиш.

Республикамизда «Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуннинг қабул қилиниши ички ишлар органларининг хуқуқбузарликлар профилактикасига доир фаолияти тизимининг қайта шаклланишига, янгидан янги профилактик чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш механизми яратилишига, шунингдек хуқуқбузарликлар профилактикасининг янги тури ва йўналишлари жорий этилишига, айнан шу соҳада бир қатор қонунлар, қонуности ҳужжатлари, жумладан Ички ишлар вазирлигининг буйруқлари қабул қилинишига ҳамда ички ишлар органлари ходимларининг ушбу йўналишга доир вазифалари доираси кенгайтилишига асос бўлиб хизмат қилди.

Бу борада ички ишлар органлари тизимида қонун нормалари талабларини тўғри тушуниш, қолаверса, назарияда мавжуд бўлган тушунчалар, илмий қоидаларни ўрганиш ҳамда хуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда ички ишлар органлари зиммасига юклатилган вазифаларнинг моҳиятини англаб етиш, биринчи даражали вазифага айланди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т., 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги «Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни.
3. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонуни.
4. Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 29 сентябрдаги «Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни.//Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2010 й., 39-сон, 341-модда.